

RAZŠIRJENOST TOBAKA, ALKOHOLA IN DRUGIH DROG MED GORENJSKIMI MLADOSTNIKI NA PODLAGI RAZISKAVE ESPAD

ESPAD SURVEY ON THE USE OF TOBACCO, ALCOHOL AND OTHER DRUGS AMONG ADOLESCENTS IN THE GORENJSKA REGION

Marjetka Hovnik-Keršmanc¹, Alenka Hafner¹, Eva Stergar²

Prispelo: 1. 6. 2005 - Sprejeto: 8. 9. 2005

Izvirni znanstveni članek
UDK 613.81/.84-053.6(497.4)

Izvleček

Izhodišča: Z raziskavo so želeli oceniti stanje na področju uživanja drog med gorenjskimi mladostniki ter trend v zadnjih štirih letih.

Metode: Ciljna skupina so bili dijaki 1. letnikov srednjih šol na Gorenjskem, rojeni leta 1987, ki so anonimno odgovarjali na vprašalnik ESPAD. Vzorec je bil reprezentativen za vse tipe šol in za oba spola. Rezultate so primerjali z rezultati istoimenske raziskave iz leta 1999 na Gorenjskem.

Rezultati: Alkohol in tobak sta bili najpogostejši drogi. 69% dijakov je že kadilo tobak, v zadnjem mesecu 33% redno. 93% dijakov je že pilo alkohol, 73% jih je že bilo opitih, 29% v zadnjih 30 dneh. Po marihuani je poseglo že 38%, v zadnjih 30 dneh 20,5%. O rabi ostalih ilegalnih substanc je poročalo 8% vprašanih. Hlape je vdihavalo 20% dijakov, pomirjevala, ki jih ni predpisal zdravnik, pa je vzelo že 5% vprašanih.

Zaključek: V štirih letih se je med gorenjskimi mladostniki povečala raba vseh drog, razen pomirjeval, po drogah so posegali pogosteje, v večjih količinah, z njimi pa so se prvič srečali mlajši. Raba večine drog je bila med gorenjskimi mladostniki bolj razširjena kot v povprečju v Sloveniji. Tudi med državami ESPAD se je Gorenjska uvrstila med bolj obremenjena območja. Za reševanje problematike je pomembna tudi dobra informiranost o razširjenosti drog med mladostniki čim širšega kroga prebivalcev, zlasti tistih, ki lahko največ prispevajo k njenemu zmanjševanju.

Ključne besede: mladostniki, Gorenjska, droge, alkohol, tobak, marihuana, hlapi, pomirjevala, ekstazi, opitost

Original scientific article
UDC 613.81/.84-053.6(497.4)

Abstract

Background: The purpose of the study was to assess the prevalence of drug use in 15-16-year-old students in the region of Gorenjska, and to identify drug use trends over the past four years.

Methods: The target population was students born in 1987 who answered the anonymous ESPAD questionnaire. The sample was representative of students of both sexes and of all types of secondary schools. The findings were compared with the results obtained by the ESPAD survey, conducted in the Gorenjska region in 1999.

Results: Alcohol and tobacco were found to be the most frequently used drugs. Sixty-nine per cent of 15-16-year-old students reported the use of tobacco, and 33% of them had smoked regularly in the past 30 days. Ninety-two percent of respondents had consumed alcohol beverages in their lifetime; 73% were drunk, 29% of them in the past 30 days. The prevalence of lifetime marijuana use was 38%; 20.5% of respondents had used marijuana in the past 30 days. The prevalence of lifetime use of any illicit drug other than marijuana was 8%. The prevalence for use of inhalants was 20%, and for tranquillisers or sedatives obtained without a doctor's prescription, 5%.

¹Zavod za zdravstveno varstvo Kranj, Gosposvetska 12, 4000 Kranj

²Klinični center Ljubljana, Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa, Poljanski nasip 58, 1000 Ljubljana
Kontaktni naslov: e-pošta: marjetka.kersmanc@zzv-kr.si

Conclusion: *The use of all drugs except tranquillisers increased over the past four years. The surveyed 15-16-year-old students used drugs more often and in larger amounts, and they were younger at first use. Higher proportions of users of most drugs were found for the Gorenjska region compared to the Slovene average. Gorenjska belonged to the ESPAD countries with a high percent of students reporting drug use. The drug problem should be tackled by informing a large proportion of population, especially the key stakeholders, about current trends in adolescent drug use.*

Key words: adolescents, the region of Gorenjska, drugs, alcohol, tobacco, marijuana, inhalants, tranquillisers, ecstasy, drunkenness

Uvod

Droge so snovi, ki zaradi svoje kemične sestave povzročajo spremenjeno delovanje telesa ali naše duševnosti (1). Psihoaktivne droge vplivajo na mišljenje, čustvovanje in vedenje.

Droge (kajenje tobaka, pitje alkoholnih pijač in uživanje drugih drog) med mladostniki so področje, ki mu veliko držav posveča posebno pozornost. S tem namenom je bila narejena tudi že vrsta raziskav, ki naj bi ponudile čimveč informacij o vzorcih uživanja drog (2). Tudi pri nas se pogosto sprašujemo, koliko naših mladostnikov posega po drogah, kdaj prvič, po katerih drogah, kako pogosto, in kaj jih vodi v tako početje. Odgovore na ta in še na druga vprašanja smo avtorji želeli poiskati med mladimi in pri tem izhajali iz raziskave ESPAD (Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med srednješolsko mladino).

Raziskava ESPAD se je začela na Švedskem (3). Pobudo zanjo je dal Švedski svet za informacije o alkoholu in drugih drogah (CAN), ki že več kot dvajset let vsako leto izvaja raziskavo o razširjenosti uživanja različnih drog med učenci 9. razredov osnovnih šol. Raziskava, ki ima enotno metodologijo (vprašalnik, čas ankete, velikost vzorca, starost anketirancev, itd.), je leta 1995 prvič stekla v šestindvajsetih evropskih državah, med katerimi je bila tudi Slovenija. Čez štiri leta (leta 1999) je v njej sodelovalo že 31 evropskih držav, v Sloveniji pa so poleg nacionalne raziskave potekale še tri regijske (Maribor, Nova Gorica in Kranj) in raziskava za mesto Ljubljana. V letu 2003 je raziskava potekala v 35 evropskih državah (4), v Sloveniji pa so bile nacionalni raziskavi pridružene vse regije, razen Murska Sobota.

Leta 1999 je Gorenjska prvič sodelovala v raziskavi ESPAD, katere rezultati so pokazali, da sta alkohol in tobak najpogostejši drogi, po katerih je posegala reprezentativna skupina gorenjskih dijakov prvih letnikov, rojenih leta 1983 (5). 62% dijakov, starih 15 do 16 let, je že kadilo tobak, v zadnjem mesecu 27%

redno. 89% dijakov je že pilo alkohol, 60% jih je že bilo opitih, 28% v zadnjih 30 dneh. V raziskavo vključeni dijaki so bili do rabe in zlorabe legalnih drog precej tolerantni, škodljive učinke zlorabe drog na zdravje pa so v nekaterih segmentih znatno podcenjevali. Marihuana je bila med ilegalnimi drogami najpopularnejša: o rabi je poročalo 22% anketiranih, dobra polovica od teh jo je v življenju poskusila do 5-krat. Delež dijakov, ki so marihuano uživali v zadnjih 30 dneh, je bil 10%. O rabi ostalih ilegalnih substanc (amfetaminov, LSD, kreka, kokaina, ekstazija in heroina) je poročalo 4% vprašanih. Zloraba ilegalnih drog ("uporabil sem jo 10 ali večkrat") je bila označena redko. Hlape je vdihavalo 11% dijakov, pomirjevala, ki jih ni predpisal zdravnik, pa je vzelo že 6% vprašanih. V primerjavi z vrstniki v Sloveniji je bila leta 1999 raba vseh drog, razen LSD, med dijaki gorenjskih srednjih šol, rojenih leta 1983, manj razširjena. Po drogah so posegali tudi redkeje kot njihovi slovenski vrstniki, v manjših količinah, pa so se z njimi prvič srečali kasneje.

Namen raziskave je bil oceniti stanje na področju uživanja drog med gorenjskimi mladostniki ter trend v zadnjih štirih letih. Zato so bili glavni cilji raziskave:

- zbrati podatke o uživanju alkohola, tobaka in preostalih drog med gorenjskimi srednješolci, rojenimi leta 1987;
- primerjati stanje na področju uživanja drog med gorenjskimi srednješolci v letih 1999 in 2003;
- primerjati podatke o uživanju drog med gorenjskimi mladostniki in njihovimi vrstniki po Sloveniji in Evropi.

Metode

V stratificirani naključni vzorec je bilo izbranih 1576 dijakov od skupaj 2320 dijakov, ki so bili v šolskem letu 2002/03 vpisani v prvi letnik gorenjskih srednjih šol (gimnazij, srednjih tehniških in strokovnih šol, srednjih poklicnih šol in nižjih poklicnih šol). V sami raziskavi pa je sodelovalo 91,5% (1368 dijakov) od 1495

dijakov, ki so v času raziskave obiskovali prvi letnik srednjih šol na Gorenjskem in so bili izbrani v vzorec (Tabela 1). Vzorec je reprezentativen za vse dijake prvih letnikov srednjih šol na Gorenjskem za šolsko leto 2002/03 in sicer za vse tipe šol in za oba spola. Zaradi primerljivosti rezultatov z mednarodno, nacionalno in regijskimi raziskavami smo obdelali le podatke dijakov, rojenih leta 1987.

Anonimno anketiranje je potekalo od 7. do 11. aprila 2003 (30 dni potem, ko ni bilo nobenih praznikov ali počitnic), izvajali pa smo ga zaposleni na Zavodu za zdravstveno varstvo Kranj. Za anketiranje smo uporabili slovensko inačico vprašalnika ESPAD, ki ga je na osnovi angleške (razvila jo je mednarodna skupina v koordinaciji dr. B. Hibella in B. Anderssona, CAN, Štokholm) pripravila mag. Eva Stergar (vodja vseh dosedanjih raziskav ESPAD v Sloveniji). Vprašalnik je obsegal 58 vprašanj in so ga dijaki v povprečju izpolnjevali 38 minut (od 28 do 65 minut).

Zanesljivost zbranih podatkov smo ocenili s konsistenco odgovorov na različna vprašanja na isto temo. Zbrani podatki so pokazali zadostno stopnjo zanesljivosti, razen vdihavanja hlapov (8%) in opitosti (7%), za katere je delež nekonsistentnih odgovorov presegal 5%. Delež nekonsistentnih odgovorov se med dekleti in fanti ni značilno razlikoval, razlikoval pa se je med šolami. Najmanj nekonsistentnih odgovorov je bilo med gimnazijci, največ pa med dijaki srednjih poklicnih šol.

Veljavnost zbranih podatkov smo ocenili na osnovi:

- deleža manjkajočih odgovorov

Ta je bil pri vseh vprašanjih nižji od 5%, - še najvišji je bil pri vprašanjih o uživanju alkohola (4%) in pogostosti opitosti (3%);

- odkritosrčnosti anketiranih dijakov

Slednje smo preverjali neposredno (dijake smo vprašali, ali bi priznali, da uživajo marihuano oziroma heroin) in posredno (vprašanja o izmišljeni drogi). Le 3,5% dijakov verjetno ne bi priznalo uživanja marihuane, skoraj 10% pa heroina. Samo dva dijaka pa sta navedla uživanje izmišljene droge.

Razlike med spoloma smo ocenili s testom hi-kvadrat. Kot statistično značilne smo jih ovrednotili pri $p=0,05$. Statistično analizo smo naredili s programom SPSS za operacijski sistem Windows (verzija 11.0).

Rezultati

Uživanje drog v življenju

Med gorenjskimi dijaki je bilo le 5% takih, ki še nikoli v življenju niso poskusili nobene droge, kar je za dobra 2% manj kot leta 1999 (5).

Večina 15- do 16-letnih dijakov, rojenih leta 1987, je torej že vsaj enkrat v življenju posegla po vsaj eni drogi (slika 1):

Tabela 1. Šole in dijaki, ki so sodelovali v raziskavi, Gorenjska, 2003.

Table 1. Schools and students participating in the survey, the region of Gorenjska, 2003.

Tip šole / Type of school	Število sodelujočih razredov / Number of participating classes	Število sodelujočih dijakov / Number of participating students			% sodelujočih v raziskavi / Response rate (%)		
		Fantje / Boys	Dekleta / Girls	Skupaj / Total	Fantje / Boys	Dekleta / Girls	Skupaj / Total
nižja poklicna / 2.5-year vocational school	3	15	17	32	78,9	85	82,1
srednja poklicna / 3-year vocational school	11	141	151	292	91,0	93,8	92,4
srednja tehniška in strokovna / 4-year technical school	18	292	160	452	91,5	89,9	90,9
gimnazija / grammar school	21	222	370	592	91,0	92,7	92,1
SKUPAJ / TOTAL	53	670	698	1368	90,9	92,1	91,5

- po alkoholni pijači 93% (27% 40-krat ali pogosteje, kar jih uvršča v kategorijo pogostih pivcev);
- po cigareti 69% (33% 40-krat ali pogosteje, kar kaže, da je kajenje pri njih že razširjena navada);
- po katerikoli ilegalni drogi¹ 39%;
- po hlapih 20%;
- po pomirjevalu, ki ga ni predpisal zdravnik, 4,5% dijakov;
- vsaj enkrat pa se je že opilo 73% dijakov (11% 40-krat ali pogosteje).

Legalne droge so bile med gorenjskimi mladostniki precej bolj razširjene kot ilegalne. Med slednjimi je bila daleč najbolj razširjena marihuana, ki jo je kadilo že 38% dijakov (19% 10-krat ali pogosteje), po ostalih pa je poseglo 8% dijakov.

Nekateri dijaki so droge tudi kombinirali: skupaj je alkohol in marihuano že uživalo 27% dijakov, alkohol in pomirjevala pa 8% (slednjo kombinacijo pogosteje dekleta, 9%, kot fantje, 6% ($\lambda^2=5,1$, $p=0,02$).

Med dekleti in fanti ni bilo statistično značilne razlike v deležu dijakov, ki so že posegli po posamezni drogi. Razlika je bila le v kategoriji »opiti«; opitih je bilo več fantov (78%) kot deklet (68%) ($\lambda^2=14,4$, $p<0,01$).

Uživanje drog v zadnjem letu

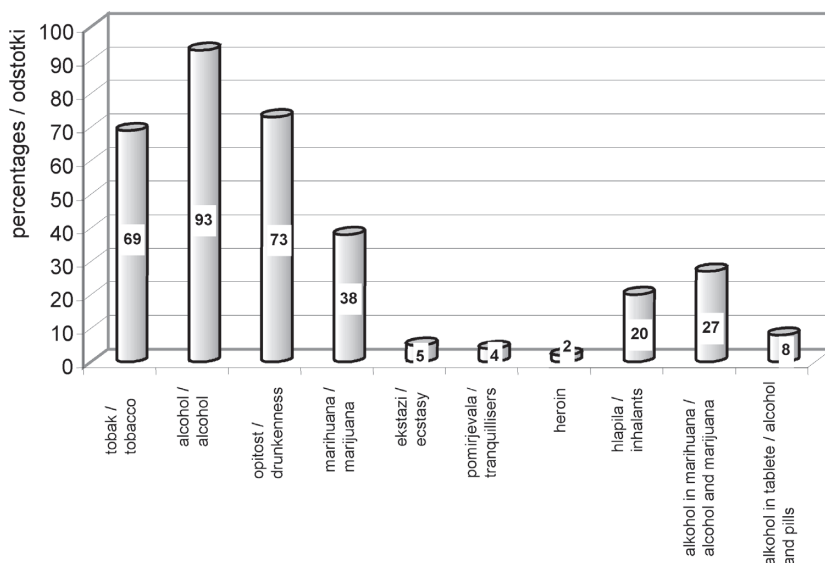
Tudi v zadnjem letu samo 13% odstotkov gorenjskih dijakov, rojenih leta 1987 (med dekleti 14% in med fanti 11%), ni nikoli poseglo po drogi. V štirih letih je delež padel za skoraj 4% (5). Alkoholne pijače je pilo vsaj enkrat 86% dijakov, marihuano je kadilo 33%, po

ekstaziju so posegli 4%, po ostalih ilegalnih drogah pa manj kot 2% (Tabela 2). Hlape je v tem času vdihavalo 10% dijakov. Po pomirjevalih, ki jih ni predpisal zdravnik, so posegli 3%, po »norih gobah« pa 2%. Vsaj enkrat opitih pa je bilo 63% šolajočih se mladostnikov, rojenih leta 1987. Tudi za zadnje leto med dekleti in fanti ni bilo statistično značilne razlike v deležu dijakov, ki so že posegli po posamezni drogi. Razlika je bila le v kategoriji »opiti«, kjer je bilo opitih več fantov (67%) kot deklet (60%) ($\lambda^2=17,5$, $p<0,01$).

Uživanje drog v zadnjem mesecu

V zadnjem mesecu pred anketo je vsaj enkrat poseglo po alkoholnih pijačah 61% gorenjskih dijakov, rojenih leta 1987, po marihuani 20,5%, po ostalih ilegalnih drogah skoraj 3%, hlape pa je vdihavalo 5% dijakov (Tabela 3). Poleg tega je bila v zadnjem mesecu vsaj enkrat opita več kot tretjina dijakov, še več (skoraj polovica) pa jih je priznalo pitje »rund« (to je zaporedno pitje vsaj 5 alkoholnih pijač). Cigarete je redno (več kot eno cigareto na teden) kadila tretjina dijakov, med njimi skoraj 86% najmanj eno cigareto na dan.

V zadnjem mesecu pred anketo je dober odstotek gorenjskih dijakov, rojenih leta 1987, pil alkoholne pijače vsak dan, še dodatnih 5% pa skoraj vsak drugi dan (Tabela 3). V tem med dekleti in fanti ni bilo statistično značilne razlike. Dijaki so v zadnjem mesecu najpogosteje posegali po žganih pijačah (56% dijakov). Pivo je takrat pilo 48%, vino pa 42% dijakov. V tem obdobju sta bila 2,5% dijakov opita vsaj 10-krat, le pol

Slika 1. Dijaki, ki so že vsaj enkrat v življenju posegli po drogi, Gorenjska, 2003.
Figure 1. Lifetime prevalence of drug use, the region of Gorenjska, 2003.

¹ amfetamini, ekstazi, GHB, heroin, kokain, krek, LSD, marihuana

Tabela 2. Pogostost rabe drog v zadnjih 12 mesecih (v odstotkih), Gorenjska, 2003.
Table 2. Frequency of drug use in the past 12 months (%), the region of Gorenjska, 2003.

Droga ¹ / Drug	Pogostost rabe droge / Number of occasions in the past 12 months						
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+
Alkohol / Alcohol							
Katera koli alkoholna pijača / Any alcoholic beverage	14,1	19,6	18,0	14,2	14,7	10,1	9,3
Bil/a opit/a / Drunkenness	36,6	21,8	15,9	8,7	8,1	5,3	3,6
Druge droge / Other drugs							
Marihuana / Marijuana	66,8	9,1	6,5	3,7	3,5	3,9	6,5
Vdihavanje hlapov / Inhalants	90,2	6,3	1,7	0,9	0,0	0,6	0,4

Tabela 3. Pogostost rabe drog v zadnjih 30 dneh (v odstotkih), Gorenjska, 2003.
Table 3. Frequency of drug use in the past 30 days (%), the region of Gorenjska, 2003.

	Pogostost rabe droge v zadnjih 30 dneh / Number of occasions in the past 30 days						
	0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+
Alkohol / Alcohol							
Katera koli alkoholna pijača / Any alcoholic beverage	39,1	29,7	16,6	7,8	4,1	1,3	1,4
Pivo / Beer	52,2	22,2	12,3	4,9	4,5	2,0	1,8
Vino / Wine	58,3	23,6	8,3	5,1	2,6	1,3	0,7
Žgane pijače / Spirits	44,3	27,0	13,8	6,8	4,8	1,8	1,4
Bil/a opit/a / Drunkenness	61,2	22,8	9,9	3,6	1,5	0,7	0,3
5 ali več pijač druga za drugo / 5 or more drinks in a row	52,8	31,0	10,9	3,5	1,7	0	0
Druge droge / Other drugs							
Marihuana / Marijuana	79,5	7,1	4,3	2,6	2,9	1,5	2,1
Vdihavanje hlapov / Inhalants	95,4	2,7	0,7	0,5	0,4	0,1	0,2

	Število pokajenih cigaret v zadnjih 30 dneh / Number of cigarettes in the past 30 days						
	0	<1 /teden/ per week	<1 /dan/ per day	1-5 /dan/ per day	6-10 /dan/ per day	11-20 /dan/ per day	21+ /dan/ per day
Cigarete / Cigarettes	60,4	6,5	4,7	9,9	8,9	7,1	2,5

odstotka manj pa jih je priznalo tako pogosto pitje »rund«. Tako opijanje ($\lambda^2=4,0$, $p<0,05$) kot pitje »rund« ($\lambda^2=11,0$, $p<0,01$) pa je bilo statistično značilno bolj razširjeno med fanti kot med dekleti.

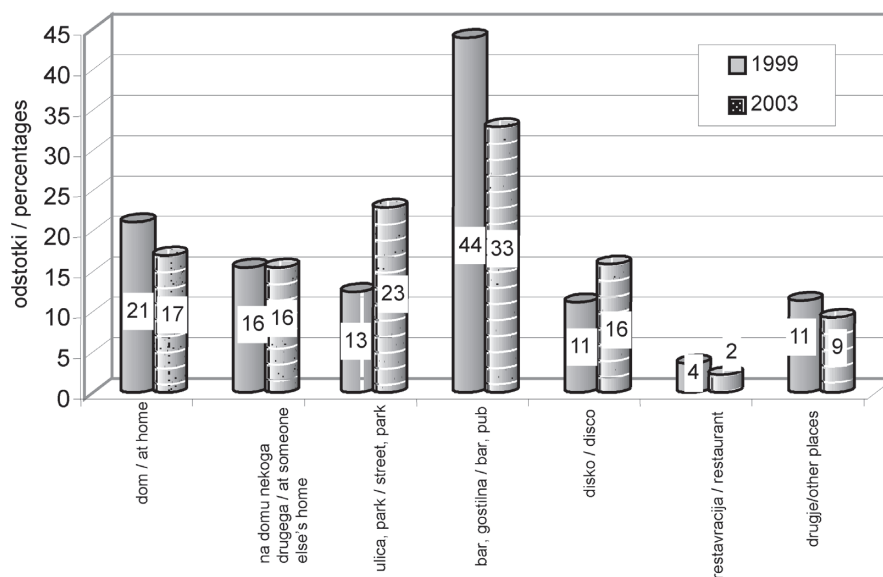
Ob zadnjem pitju je približno tretjina dijakov popila manj kot eno³ posamezno alkoholno pijačo, tretjina eno do

dve, ostali več, lahko pa so pijače tudi kombinirali. Največji delež dijakov, rojenih leta 1987, je pil alkoholne pijače v baru ali gostilni (29%), sicer v nižjem odstotku kot pred štirimi leti, na drugem mestu pa je bilo pitje na prostem (20,5%), ki se je v štirih letih povečalo za 10% (Slika 2).

¹ amfetamini, ekstazi, GHB, heroin, kokain, krek, LSD, marihuana

² ESPAD Vprašalnik ne vključuje vprašanja o kajenju cigaret v zadnjem letu.

³ Kot ena pijača je bila navedena steklenica piva ali kozarec vina ali ena žgana pijača

Slika 2. Mesta, kjer so dijaki zadnjič pili alkoholne pijače, Gorenjska, 1999 in 2003.
Figure 2. Drinking place on the last drinking occasion, the region of Gorenjska, 1999 and 2003.

Na 10-stopenjski lestevici opitosti (od 1 »le malo dobre volje« do 10 »tako zelo, da nisem mogel stati«) je svojo zadnjo opitost več kot polovica (55%) tistih, ki so že bili opiti, označila s »5« ali več. V tem med dekletimi in fanti ni bilo statistično značilne razlike, se je pa v zadnjih štirih letih povečal delež na lestevici bolj opitih dijakov. Za doseg opitosti je največ deklet navajalo, da potrebujejo 3 do 4 pijače, največ fantov pa 5 do 6 pijač. Glede možnih učinkov alkohola je največ dijakov pripisalo »pozitivne posledice« pitja temu, da se pod vplivom alkohola zelo zabavajo (67%), sledili so občutek prijateljstva in družabnosti (62,5%), sproščenost (62,4%), pozabiti na težave (59,6%) in biti srečen (47,8%). Največ »negativnih posledic« pitja pa so dijaki pripisali škodi, ki jo povzroča alkohol na zdravju (64,6%), sledili so »maček« (56,5%), »bilo bi mi slabo« (42,5%), »storil bi nekaj takega, kar bi pozneje obžaloval« (38%), »zabredel bi v težave s policijo« (16,3%) in »ne bi mogel prenehati piti« (11,4%). V primerjavi z odgovori dijakov v raziskavi leta 1999 se je leta 2003 povečal odstotek dijakov, ki so alkoholu pripisali »pozitivne učinke«, zmanjšal pa odstotek dijakov, ki so mu pripisali »negativne učinke«. Dijaki pa so že izkusili probleme zaradi pitja alkohola: poškodbo predmetov ali obleke (16,8%), prepir ali prerekanje (12,9%), probleme v odnosih s starši (7,3%), izgubo denarja ali druge vredne stvari (7,2%), nezgodo ali poškodbo (7,1%), prerivanje ali pretep (5,4%), drugo redkeje. V štirih letih se je povečal delež vseh navedenih problemov.

Med dijaki, ki so v zadnjih 30 dneh posegli po marihuani, jih je 56% z njo eksperimentiralo, 13% jo je kadilo 1 do 2-krat tedensko, 14% skoraj vsak drugi dan, okoli 17% pa kar vsak dan. Dekleta so z drogo bolj eksperimentirala in po njej posegala redkeje kot fantje ($\chi^2=15,7$, $p<0,05$).

Marihuana je bila najbolj poznana ilegalna droga, saj je zanjo slišalo že 95% anketiranih dijakov. Večina (92%) je slišala tudi že za ekstazi, heroin in kokain, dobrih 70% za LSD in krek. Ostale droge pa je poznala manj kot polovica dijakov.

41% dijakov si je že želelo poskusiti vsaj eno od ilegalnih drog, kar je bilo skoraj dvakrat več kot pred štirimi leti.

Prva droga, po kateri so posegli dijaki, rojeni leta 1987, je bila pri 93% marihuana, samo v 4% pomirjevala, v 1% vse druge droge skupaj, 2% pa se prve droge nista spomnila. 80% dijakov, ki so že uživali droge, je drogo prvič dobilo od vrstnikov ali prijateljev, kar je 5% več kot pred štirimi leti. Kot najpomembnejši razlog, da so posegli po njej, so navedli radovednost (72%).

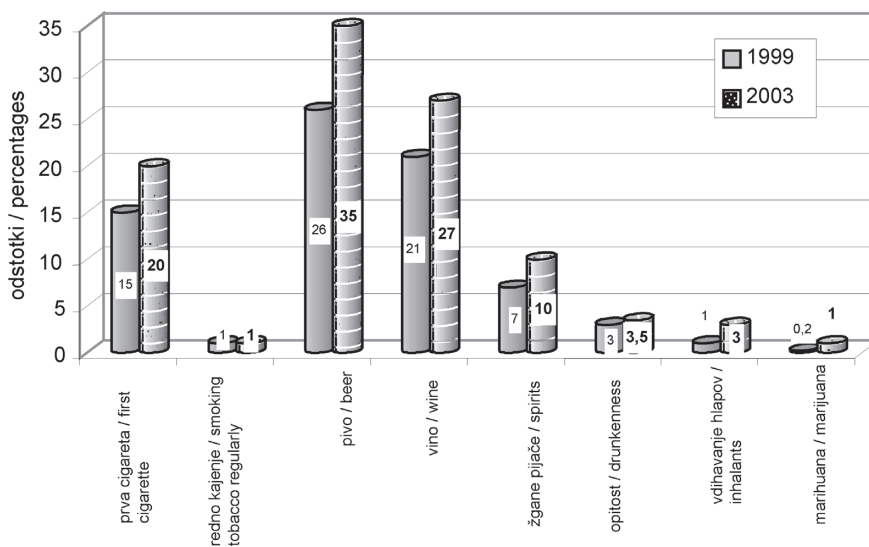
Starost ob prvem stiku z drogo

Z večino legalnih drog (izjema so žgane pijače) se je največ dijakov prvič srečalo do 11. leta starosti, v naslednjih starostnih skupinah pa se je delež prvega stika zmanjševal. Prvi stik z žganimi pijačami je največ dijakov opisovalo pri starosti 13 let, prvič opitih pa je bilo največ pri starosti 14 let. Z rednim kajenjem pa je največ dijakov pričelo v starosti 15 let. Z nelegalnimi

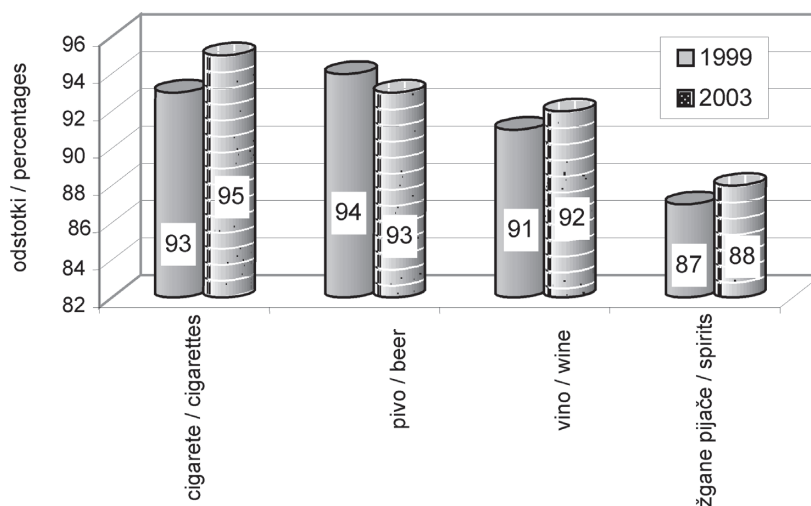
drogami so se dijaki v povprečju prvič srečali malo kasneje, z marihuano in z vdihavanjem hlapov največ pri starosti 14 let, z drugimi drogami še kasneje. Fantje so po cigaretah ($\lambda^2=18,9$, $p<0,01$), žganih pijačah ($\lambda^2=17,8$, $p<0,01$) in marihuani ($\lambda^2=15,2$, $p<0,01$), prvič posegli mlajši kot dekleta, mlajši pa so bili tudi, ko so se prvič opili ($\lambda^2=26,6$, $p<0,01$). Pri ostalih drogah razlike med spoloma ni bilo.

Dostopnost drog

Dijaki so ocenili droge kot precej oziroma zelo lahko dostopne (Slika 4), bolj kot pred štirimi leti, še posebej marihuano. To je največ dijakov kupilo na ulici ali v parku (42%), na drugem mestu pa je bila šola (41%) (Slika 5). Leta 1999 je marihuano v šoli kupilo 20% dijakov.

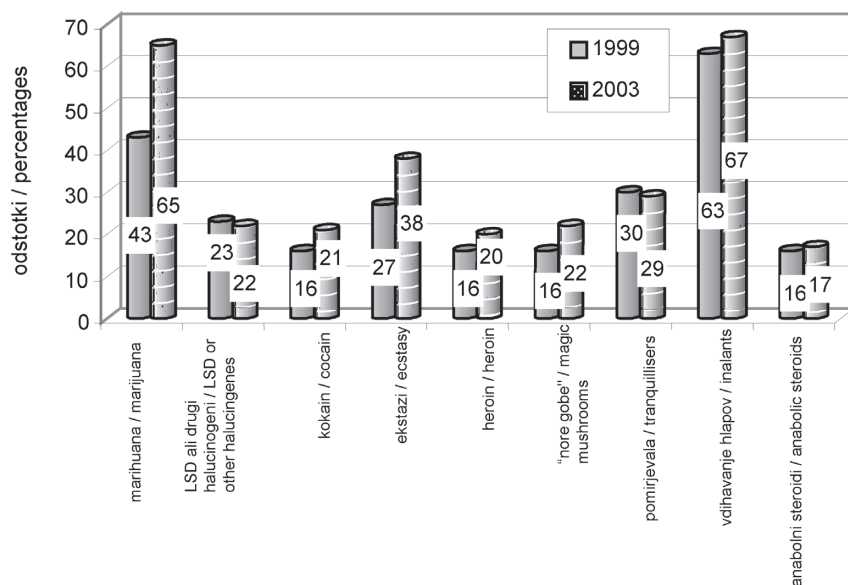

Slika 3. Prvi stik z drogo pred dopolnjenim 12. letom starosti, Gorenjska, 1999 in 2003.
Figure 3. First drug use before the age of twelve, the region of Gorenjska, 1999 and 2003.

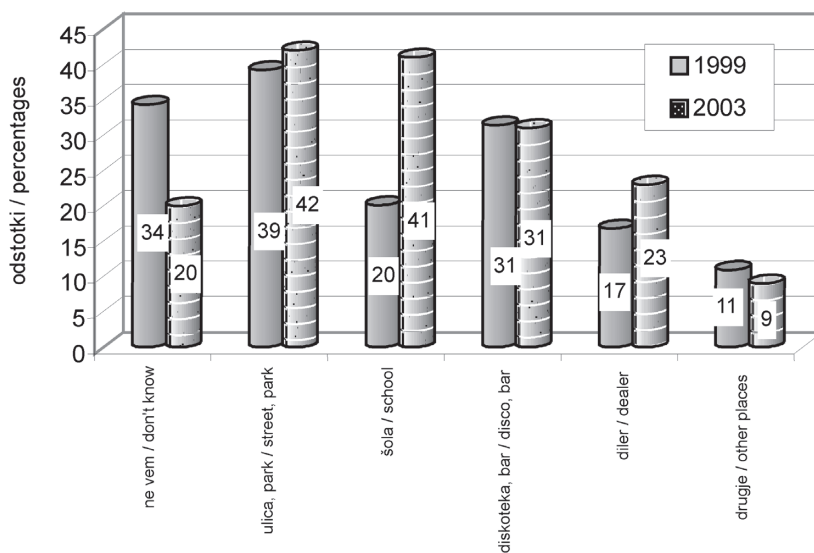
Slika 4a. Zaznana dostopnost legalnih drog (odgovori »precej lahko« in »zelo lahko«), Gorenjska, 1999 in 2003.

Figure 4a. Perceived availability of legal drugs (answers »fairly easy« and »very easy«), the region of Gorenjska, 1999 and 2003.

Slika 4b. *Zaznana dostopnost drugih drog (odgovori »precej lahko« in »zelo lahko«), Gorenjska, 1999 in 2003.*

Figure 4b. *Perceived availability of other drugs (answers »fairly easy« and »very easy«), the region of Gorenjska, 1999 and 2003.*

Slika 5. *Mesta, kjer je mogoče kupiti marihuano, Gorenjska, 1999 in 2003.*

Figure 5. *Places where marijuana can be bought, the region of Gorenjska, 1999 and 2003.*

Uživanje drog med prijatelji in sorojenci

Raziskava je pokazala, da je raba drog razširjena tudi med prijatelji in starejšimi sorojenci:

a) Tobak:

- 54% dijakov je imelo prijatelje, katerih večina kadi cigarete (13% več kot pred štirimi leti);
- 44% starejše sorojence, ki kadijo cigarete (5% več kot pred štirimi leti).

b) Alkohol:

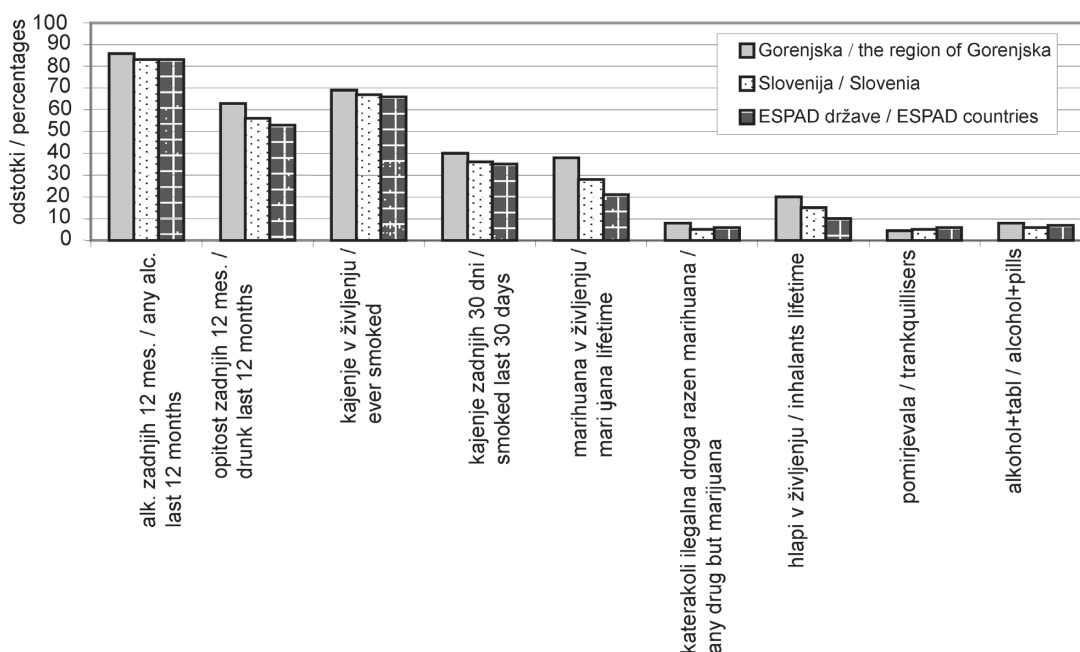
- 62% dijakov je imelo prijatelje, katerih večina pije alkoholne pijače (20% več kot pred štirimi leti), 24% pa prijatelje, katerih večina se opije vsaj enkrat tedensko (10% več kot pred štirimi leti);
- 62% starejše sorojence, katerih večina pije alkoholne pijače (4% manj kot pred štirimi leti), 35% pa jih je že videlo opite (7% več kot pred štirimi leti).

c) Druge droge:

- 46% dijakov je imelo vsaj nekaj prijateljev, ki kadijo marihuano (skoraj 30% več kot pred štirimi leti), 9% prijatelje, ki uživajo ekstazi (4% več kot pred štirimi leti), 8% prijatelje, ki vdihavajo hlape (4% več kot pred štirimi leti);
- 12% dijakov starejše sorojence, ki vsaj občasno kadijo marihuano (10% več kot pred štirimi leti).

Položaj Gorenjske med državami ESPAD

Odstotek dijakov, ki so popili katerokoli alkoholno pijačo v zadnjih 12 mesecih, je bil za Slovenijo isti, kot je bilo povprečje ESPAD (83%), za Gorenjsko pa je bil višji (86%) (Slika 6). Tudi odstotek dijakov, ki so bili v zadnjih 12 mesecih opiti, je bil za Slovenijo zelo blizu povprečja (56% in 53%), Gorenjska pa ga je s 63,4% precej presegla. Življenjska prevalenca kajenja cigaret je bila za Slovenijo zelo podobna povprečju ESPAD (67% proti 66%), za Gorenjsko pa je bila višja (69%). Višja od slovenskega in povprečju ESPAD ja pa je bila na Gorenjskem tudi 30-dnevna prevalenca kajenja cigaret (40% v primerjavi s 36% oz. s 35%). Odstotek dijakov, ki so že kadili marihuano, je bil na Gorenjskem (38%) znatno višji od slovenskega in od povprečja ESPAD (28% in 21%), višja (8%) pa je bila tudi uporaba drugih ilegalnih drog (Slovenija 5%, ESPAD povprečje 6%). Tudi odstotek dijakov, ki so že vdihavali hlape, je na Gorenjskem (20%) presegal slovensko (15%) in povprečje ESPAD (10%).

Vir podatkov za Slovenijo in države ESPAD: www.espad.org/key_slovenia.html

Slika 6. Raba drog med dijaki, rojenimi leta 1987, na Gorenjskem, v Sloveniji in ESPAD državah, 2003.
Figure 6. Use of drugs among students born in 1987, the region of Gorenjska, Slovenia, ESPAD countries, 2003.

Razpravljanje

Z raziskavo o alkoholu in preostalih drogah med srednješolsko mladino smo se na Gorenjskem leta 2003 že drugič priključili Evropski raziskavi o alkoholu in preostalih drogah med šolajočo se mladino. To nam omogoča, da lahko Gorenjsko na področju rabe drog umestimo v slovenski in tudi v evropski prostor, hkrati pa spremljamo trend gibanja rabe posameznih drog na Gorenjskem v zadnjih štirih letih. Zbrani podatki so pokazali zadostno stopnjo zanesljivosti, razen vdihavanja hlapov in opitosti, za katere je bil delež nekonsistentnih odgovorov večji od 5%. To je potrebno upoštevati pri interpretaciji rezultatov, vezanih na opitost in vdihavanje hlapov.

Raziskava je potrdila, da sta alkohol in tobak med mladostniki še vedno najbolj razširjeni drogi ter, da je marihuana med ilegalnimi drogami najpopularnejša, kar se ujema tudi z ugotovitvami avtorjev drugih raziskav (5). V zadnjih štirih letih se je razširjenost drog med gorenjskimi mladostniki povečala. Z vsemi drogami, razen pomirjeval, ki jih ni predpisal zdravnik, se je v življenju že srečal višji odstotek mladostnikov kot leta 1999 (z alkoholom za 4%, s cigareti za 6%, z marihuano za 16%, z ekstazijem za 3%, s hlapi za 9%, opitih pa je bilo več 13%) (6). Tudi podatki, ki se nanašajo na uživanje drog v zadnjih 12 mesecih, to je v letu, ko so zaključevali osnovno šolo in pričeli obiskovati srednjo šolo, so pokazali porast (alkohol za 5,5%, opitost za 14%, marihuana za 15%, hlapi za 4%). Podobno velja tudi za 30 dni pred anketo (alkohol porast za 6,5%, opitost za 11%, pitje »rund« za 9%, marihuana za 11%, hlapi za 2%, redno kajenje cigaret za 6%). Poleg tega pa so dijaki, rojeni leta 1987, posegali po vseh drogah tudi pogosteje kot enako stari dijaki, rojeni leta 1983. 41% dijakov si je že želelo poskusiti vsaj eno drogo, kar je bilo skoraj dvakrat več kot pred štirimi leti. Na osnovi podatka, da je po ilegalnih drogah poseglo že 39% dijakov, lahko sklepamo, da tisti, ki si to želijo, to slej ali prej tudi storijo. V štirih letih se je po oceni dijakov povečala dostopnost drog, še posebej marihuane. Zelo zaskrbljujoče je, da se je v tem obdobju podvojil delež dijakov, ki jim je marihuana dostopna kar v šoli. Marihuana je najbolj poznana ilegalna droga in je večinoma tudi prva droga, po kateri mladostniki posežejo, največkrat iz radovednosti. Najpogosteje jo dobijo od prijateljev. V štirih letih se je spremenil tudi odnos mladostnikov do alkohola, saj je v zadnji raziskavi manjši odstotek dijakov pripisoval alkoholu negativne učinke, višji odstotek pa pozitivne. Če so dijaki pred štirimi leti med pozitivnimi učinki predvsem poudarjali, da bi se pod vplivom alkohola počutili bolj

prijateljsko in družabno (6), pa so dijaki, rojeni leta 1987, kot najbolj pozitivno ocenjevali, da se pod vplivom alkohola zelo zabavajo. Dijaki pa so že izkusili probleme zaradi pitja alkohola. Najpogosteje so utrpeli poškodbo predmetov ali obleke ter bili vpleteni v prepir ali prerekanje. V štirih letih so ti problemi narasli. Dijaki sedaj pogosteje pijejo alkoholne pijače na ulici, v parku kot pred štirimi leti, redkeje pa v baru, gostilni, restavraciji. To je lahko posledica novega zakona na področju alkohola v Sloveniji (Zakon o omejevanju porabe alkohola), ki je pričel veljati marca 2003, torej mesec dni pred izvedenim anketiranjem. Pomemben dejavnik, ki vpliva na poseganje po drogah, je tudi vpliv vrstniške skupine (1). Zadnja raziskava je pokazala večjo razširjenost rabe drog tudi med prijatelji ter starejšimi brati in sestrami kot raziskava pred štirimi leti. Mladostniki se prvič srečajo z drogo že zelo zgodaj, z večino legalnih drog do 11. leta starosti, z ilegalnimi pa malo kasneje. Ta starostna meja se je v štirih letih še znižala.

V letu 2003 je Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med srednješolsko mladino potekala v 35 evropskih državah (4), vključno s Slovenijo. Primerjava razmer na področju rabe drog med Gorenjsko, Slovenijo in povprečjem držav ESPAD (7) je pokazala, da se Gorenjska uvršča med bolj obremenjena območja, kar za nekatere droge velja tudi za Slovenijo, vendar slednjo Gorenjska celo še presega.

V vseh državah ESPAD je že vsaj enkrat v življenju kadilo cigarete od 50 do 80% dijakov, rojenih leta 1987 (4), kar velja tudi za gorenjske mladostnike (69%). Gorenjska s 33% dijakov, ki so kadili že vsaj 40-krat v življenju, presega Slovenijo (27%) in se približuje državam z najvišjo prevalenco (Avstrija, Češka, Ferski otoki, Grenlandija, Litva, Rusija z okoli 40%). Tudi po odstotku dijakov (skoraj 40%), ki so kadili cigarete v zadnjih 30 dneh, presega Slovenijo (za skoraj 4%) in se močno približuje državam z visoko prevalenco.

V dveh tretjinah ESPAD držav je velika večina (90% ali več) anketiranih dijakov že vsaj enkrat v življenju pila alkoholne pijače (4), kar velja tudi za gorenjske mladostnike (93%). Vendar vsi ti dijaki ne pijejo alkoholnih pijač redno. Kot redne pivce lahko označimo tiste dijake, ki so v življenju pili alkoholne pijače vsaj 40-krat. Gorenjska s 27% dijakov, ki pijejo redno, za 2% presega Slovenijo, ki se uvršča v skupino držav kot so Hrvaška, Bolgarija, Poljska, Švica, Latvija, Italija, Francija, Ukrajina, Ciper, Madžarska, Finska (20 - 27%). Redno pitje je bolj razširjeno med fanti kot med dekleti, kar velja tudi za Gorenjsko. Kot pogosto pitje pa je označeno pitje

alkoholnih pijač 10-krat ali pogosteje v zadnjih 30 dneh, to je v povprečju vsaj vsak tretji dan. Pogosto pitje je bolj razširjeno med dijaki iz zahodnih delov Evrope, zelo nizka prevalenca pogostega pitja (3% ali manj) pa je prisotna zlasti v severnih državah. Gorenjska se s 7% pogostih pivcev, ki je enak povprečnemu odstotku za Slovenijo, uvršča v skupino z nizko prevalenco takega pitja.

V 30. od 35. držav je bila večina dijakov že vsaj enkrat opitih (4). Pogosto opijanje (20-krat ali pogosteje v življenju) je bolj razširjeno med dijaki iz zahodnih delov Evrope (26-36%). Gorenjska z 20% odstotki pogosto opitih dijakov za 5% presega slovensko povprečje in se približuje območjem z najvišjim odstotkom. Pogosto opijanje je bolj razširjeno med fanti kot med dekleti, kar velja tudi za Gorenjsko. V približno polovici ESPAD držav znaša odstotek dijakov, ki so bili v zadnjih 30 dneh opiti 3-krat ali pogosteje, 10% ali manj. Gorenjska, ki s 16% takih dijakov za 4% presega slovensko povprečje, spada med bolj obremenjena območja.

Pogostost zaporednega pitja 5 ali več alkoholnih pijač (popivanje) je alternativna mera za »težko rabo alkohola«. Območja, kjer je največji odstotek dijakov v zadnjih 30 dneh 3-krat ali pogosteje popival, so Danska, Irska, otok Man, Malta, Nizozemska, Norveška, Poljska in Velika Britanija (24-32%) (4). Gorenjska s 16% dijakov, ki so poročali o tako pogostem popivanju, za 6% zaostaja za Slovenijo in po tej kategoriji ne sodi med najbolj obremenjena območja.

Velika večina dijakov v vseh državah ESPAD, ki so uporabili katerokoli ilegalno drogo, je uporabila marihuano (4). Število anketiranih, ki so poročali o rabi marihuane, je skoraj identično s celotno prevalenco uporabe ilegalnih drog. Na vrhu lestvice je Češka (44%), sledijo pa ji Francija, Irska, otok Man, Švica in Velika Britanija (38-40%). Gorenjska pa se z 38% dijakov, ki so že uporabili marihuano, uvršča med najbolj obremenjena območja in presega tudi Slovenijo (28%). Raba marihuane v zadnjih 30 dneh lahko kaže na redno rabo. Območja z najvišjo 30-dnevno prevalenco so Češka, Francija, otok Man, Švica in Velika Britanija (19-22%). Gorenjska z 20,5% dijakov, ki so priznali rabo marihuane v zadnjih 30 dneh, za 6,5% presega Slovenijo in se uvršča med najbolj obremenjena območja. V večini držav je po marihuani že poseglo več fantov kot deklet. V skupini držav, kjer so razlike med spoloma majhne, je tudi Slovenija (4), za Gorenjsko pa razlika ni značilna.

Ekstazi je bila med vsemi ilegalnimi drogami, o katerih uporabi je spraševal vprašalnik ESPAD, druga najpogosteje uporabljana droga za marihuano (4), tudi

na Gorenjskem. Na Češkem je po njem poseglo že 8% dijakov, sledijo Hrvaška, Estonija, Irska, otok Man, Nizozemska in Velika Britanija (5-7%). Na Gorenjskem je po tej drogi poseglo že 5% dijakov, kar je za 2% več kot v povprečju v Sloveniji.

O najvišji prevalenci vdihavanja hlapov je poročala Grčija (22%), druge države z visoko rabo pa so bile Ciper, Irska, otok Man, Malta in Slovenija (15-19%) (4). Tudi Gorenjska spada z 20% med območja z visoko porabo in presega Slovenijo za 5%.

Zaključek

Raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino na Gorenjskem leta 2003 je ponovno potrdila, da sta alkohol in tobak drogi, ki sta še vedno najbolj razširjeni med gorenjskimi mladostniki, marihuana pa je droga, ki mlade najpogosteje popelje v svet ilegalnih drog. Raziskava je tudi pokazala, da se je Gorenjska v zadnjih štirih letih v slovenskem prostoru iz regije, ki je bila med najmanj obremenjenimi z rabo drog, premaknila med regije, ki so s to problematiko najbolj obremenjene. Tudi v evropskem prostoru se Gorenjska uvršča med bolj obremenjena območja. Ne samo, da se je v štirih letih znižal delež abstinentov za vse droge, ampak po vseh drogah gorenjski mladostniki posegajo pogosteje, v večjih količinah in tudi mlajši so, ko se z njimi prvič srečajo.

Za zavezitev naraščajoče rabe drog med mladostniki v gorenjski regiji je med drugim pomembna dobra informiranost vseh, ki so mladim blizu ali se z njimi poklicno ukvarjajo: staršev, pedagoških in svetovalnih delavcev, vzgojiteljev, zdravstvenih delavcev, nosilcev lokalnega odločanja, predstavnikov socialnih služb, policije, nevladnih organizacij, verskih in lokalnih skupnosti, lokalnih medijev in še mnogih drugih. Dobra informiranost je pomembna predvsem iz dveh razlogov: da problem uživanja drog pravočasno prepoznamo in da lahko ustrezno ukrepamo.

Literatura

1. Kastelic A, Mikulan M. Mladostnik in droga: priročnik za starše in učitelje. Ljubljana: Prohealth, 2004: 15-28.
2. Hibell B, Andersson B, Ahlstrom S et al. The 1999 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries. Stockholm: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, CAN. The Pompidou Group at the Council of Europe, 2000: 13.
3. Stergar E, Hafner A, Stanojevič-Jerkovič O, Valič S. Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino: poročilo ESPAD 1999 za Republiko Slovenijo. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, 2001:5-8.

4. Summary of the 2003 findings. Pridobljeno 21.12.2004 s spletne strani: www.espad.org.
5. Dekleva B, Sande M. Tri leta kasneje: uporaba drog med dijaki ob koncu srednje šole. Ljubljana: DrogArt, 2003: 121-6.
6. Hafner A, Stergar E. ESPAD Gorenjska 1999. Kranj: Zavod za zdravstveno varstvo, 2000: 76.
7. Key results Slovenia. Pridobljeno 21.12.2004 s spletne strani: www.espad.org/key_slovenia.html.